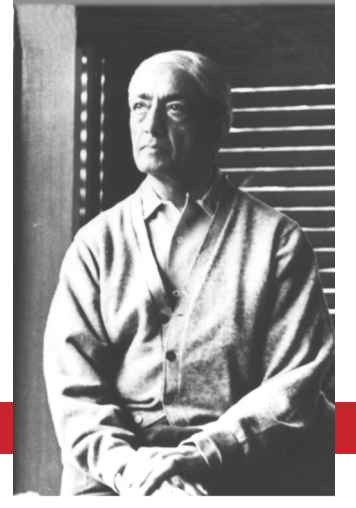

अंतरलहरी

कृष्णमूर्ती फाउंडेशन इंडिया, मुंबई

जानेवारी - एप्रिल २०१५ वर्ष ८ अंक १ पृष्ठ ८ रु. २/-

त्याच ज्ञानाने आपल्या अस्तित्वाची एकूण रचनाच निर्माण केली आहे

आपला मेंदू, आपलं संपूर्ण मनसुद्धा, अनेकानेक अनुभवातून जगले आहेत. अनेक अकस्मात घटना पाहिल्या, सर्व प्रकारचे अनुभव घेतले आणि त्याने पुष्कळ ज्ञान गोळा केलेले आहे आणि त्या ज्ञानाने एक साचा निर्माण केला आहे ज्याप्रमाणे आपण जगत असतो आणि तो साचा काळाच्या माध्यमातून निर्माण झाला आहे. फक्त भाषा शिकण्यासाठीच लागणारा काळ नव्हे, किंवा एखादे तंत्र, कौशल्य आत्मसात करण्यासाठी लागणारा काळ नव्हे, तर त्याच ज्ञानाने आपल्या अस्तित्वाची एकूण रचनाच निर्माण केली आहे, मानसिकदृष्ट्या, अंतर्दामी, जणू काही आपल्या शरीरामध्ये रचना निर्माण केली आहे आणि अगणित लाखो वर्षांनंतरही आपल्यामध्ये काहीही मानसिक बदल झालेला नाही हे उघड आहे. आपल्यामध्ये अधिक बदल झालेले दिसतात, आपण अधिक लबाड, बौद्धिकदृष्ट्या किंवा हुशारीने वादविवाद करण्यात पटाईत झालो आहोत आणि हा साचा जो काळामधून निर्माण झाला आहे, तो पूर्णपणे तोडल्याशिवाय, जसे आपण काल पाहिले, आपण नवीन समाज निर्माण करू शकणार नाही. ज्या समाजामध्ये आपण जगत आहोत, ज्यात युद्धे, अनैतिकता, हिंसा, दहशत, सततची अनिश्चितता आहे, तो समाज मानवांनीच निर्माण केला आहे. मग आपण अतिपूर्वेकडे राहत असू किंवा नजिकच्या पूर्वेकडे, तो समाज माणसांनीच रचलेला आहे, घडवला आहे आणि ती माणसे मानसिकदृष्ट्या, मूलगामीपणे, गांभिर्याने बदलल्याशिवाय समाज बदलणे शक्य नाही. त्यांनी प्रयोग केले आहेत, जसे साम्यवाद्यांनी केलेले आहेत, परिस्थिती बदलली की माणूस बदलेल या आशेने, अर्थात ते कदापि घडणे शक्य नाही. माणूस परिस्थितीवर मात करतो आणि असेच सारे काही...

...कृपया लक्षात ठेवा की आपण एकत्र संवाद करीत आहोत, असे नाही की वक्ता बोलतो आहे आणि तुम्ही ऐकत आहात. किंबहुना आपण दोघेही आपला मेंदू, आपल्या क्षमता, आपली बुद्धी हे सर्व कसास लावत आहोत - जर आपण तर्कशुद्ध असू, या समस्येवर एकत्र विचार करीत असू. ह्याचा अर्थ असा नव्हे की जे काही वक्ता बोलत आहे ते तुम्ही स्वीकारावं. तर तुम्ही आणि वक्ता मिळून या विषयामध्ये शिरू या. तुम्हाला माहित आहे का की पूर्वेकडील धर्मांमध्ये एक विलक्षण गोष्ट आहे? ते शंका घेण्याला प्रोत्साहन देतात - शंका घेणे, प्रश्न करणे, पाश्चिमात्य धर्मांमध्ये शंका घेण्याची जागा श्रद्धेला दिली गेली आहे. मी काय म्हणतो आहे ते तुम्हाला समजतंय का? म्हणून आपल्या मनाचा कोणत्याही गोष्टीचे परीक्षण करण्याऐवजी ती स्वीकारण्याकडे कल असतो. आपला मेंदू नवे काही पाहणे नाकारतो. कारण तो त्याच जुन्या साच्यामध्ये अडकलेला असतो आणि आपण त्या साच्याचेच परीक्षण करणार आहोत. कारण आपण कुठल्याही श्रद्धेचे समर्थन करीत

नाही तर त्या उलट करीत आहोत. आपण असे म्हणत नाही की तुम्ही विश्वास ठेवा किंवा ठेवू नका. आपण कोणत्याही प्रकारचा प्रचार करीत नाही आहोत कारण ह्या बाबतीत ते अगदीच मूर्खपणाचे असते.

म्हणून आपण विचारत आहोत, हा अस्तित्वाचा साचा ज्यामध्ये मेंदूने सुरक्षिततेच्या शोधात स्वतःला प्रस्थापित केले आहे, कारण पूर्णपणे सुरक्षित असणे ही मेंदूची प्राथमिक गरज आहे, ती सुरक्षितता एका भ्रमामध्ये आहे का? किंवा एका मनोहारी कल्पनेमध्ये किंवा एखाद्या रोमांचकारी संकल्पनेमध्ये किंवा एखाद्या प्रतिमेमध्ये, आध्यात्मिक, धार्मिक आणि अशाच प्रकारच्या गोष्टींमध्ये किंवा तुमच्या पत्नीविषयीच्या तुमच्या प्रतिमांमध्ये किंवा पतीविषयीच्या किंवा मित्र-मैत्रिणींच्या प्रतिमांमध्ये आणि अशा बऱ्याच गोष्टींमध्ये. तेव्हा मेंदू नेहमीच सुरक्षितता शोधण्याचा प्रयत्न करीत असतो. कारण तरच तो काहीशा कुशलतेने काम करू शकतो. हा साचा इच्छेने रचला आहे, प्रथमतः विचाराने, अभिलाषेमुळे, आसक्तीमुळे, लोभामुळे आणि जरी तो भयामध्ये सापडला आहे, परंतु असे वाटते की, भयापासून पळून जाण्यास, त्यावर मात करण्यास किंवा त्यापासून मुक्त होण्यास तो असमर्थ असतो. जर तुम्ही ह्या तिन्ही गोष्टींचा एकत्रपणे विचार केला, ज्या आपण काल आणि पूर्वीच्या भाषणांमध्ये एकत्र तपासल्या होत्या, त्या म्हणजे विचारांची संपूर्ण हालचाल: अभिलाषा, लोभ, आसक्ती आणि भीती. हाच खरा साचा आहे ज्यामध्ये आपण अडकलो आहोत आणि हा साचा तोडणे शक्य आहे का?...

...आता जेव्हा वक्ता हे सर्व स्पष्ट करतो आहे तेव्हा ती एक कल्पना आहे की वस्तुस्थिती आहे? तुम्ही आसक्तीविषयी एक कल्पना केली आहे, की तुम्ही आसक्त आहात हे तुम्ही प्रत्यक्ष पाहत आहात? आणि त्याचे परिणामही स्वतःच पाहत आहात? आणि म्हणून ती एक कल्पना नाही आहे जी तुम्ही स्वीकारता, परंतु तुम्ही आसक्तीच्या हालचालीचे निरीक्षण करीत आहात, बरोबर? आता तुम्ही त्याबद्दल काय करणार? जेव्हा तुम्ही आसक्तीचे स्वरूप पाहता, तेव्हा तुम्ही पाहता की, विचार कसा एखाद्या व्यक्तीविषयी प्रतिमा निर्माण करतो आणि त्या प्रतिमेवरच आसक्त होतो. बरोबर? आणि त्या व्यक्तीला त्या माणसापेक्षा त्याची प्रतिमाच खूप महत्त्वाची वाटते. मला शंका आहे तुम्हाला हे समजतंय की नाही. तेव्हा ही आसक्ती, तिच्या सर्व परिणामांसह, जे मोठे संघर्ष, दुःख, गोंधळ, वैमनस्य निर्माण करतात, त्या साऱ्याचा शेवट होऊ शकेल का? आणि जेव्हा ह्या आसक्तीचा अंत होतो तेव्हा काय घडते? तुम्हाला समजतंय? तुम्हाला माझा प्रश्न समजतोय का? तुम्ही प्रेमात अडकला आहात, तुम्हाला माहित आहे, तुम्ही बौद्धिकदृष्ट्या किंवा प्रत्यक्षपणे आसक्तीच्या परिणामांचे निरीक्षण

केले आहे, त्यातील संघर्ष, भीती वगैरे, ती तुमच्या इच्छाशक्तीची कृती आहे का - असे म्हणायचे की मी आता आसक्तीचा शेवट करेन, का तुम्हाला आसक्तीविषयी प्रज्ञाजागृती झाली आहे? जर तुम्हाला आसक्तीविषयी एकदम जाणीव झाली कारण त्यातील सर्व हालचाल तुम्ही पाहिली आहे, तर आसक्तीचा अंत होतो. असे नाही की तुम्ही दुसऱ्या कशावर तरी आसक्त होता, तुम्हाला समजतंय? आपण एखाद्या व्यक्तीवर किंवा एखाद्या कल्पनेवर आसक्त असतो आणि ती आसक्ती सोडून देऊन मग दुसऱ्या एखाद्या व्यक्तीच्या किंवा दुसऱ्या कल्पनेच्या प्रेमात पडतो. आपण सर्व प्रकारच्या आसक्तीच्या अंतासंबंधी बोलत आहोत, जी प्रचंड मानसिक संघर्ष निर्माण करते. तुम्हाला त्यामध्ये प्रज्ञाजागृती झाली आहे का आणि म्हणून तिचा अंत होतो?

मग काय घडून येते? जेव्हा तुम्ही कोणत्याही गोष्टीचा शेवट करता - तुम्हाला समजतंय ना - जेव्हा तुम्ही दारू पिणं सोडता किंवा धुम्रपान बंद करता किंवा तशाच प्रकारच्या इतर गोष्टी सोडता, तेव्हा शारीरिक आणि मानसिकदृष्ट्या काय घडतं? मित्रांनो, तुम्हाला हे मी सांगितलं पाहिजे का? असे पाहा, तोच धोका आहे. अशाच प्रकारे तुम्ही अधिकार निर्माण करता, दुसऱ्यावर अवलंबून राहणे. त्यापेक्षा तुम्ही जर हे तुमच्या स्वतःसाठी शोधून काढलेत - जेव्हा तुम्ही आसक्तीचा पूर्णपणे अंत करता, तेव्हा जे मन एका साच्यामध्ये अडकलेले असते आणि त्या आसक्तीच्या हालचालीमध्ये सापडलेले असते त्या मनाची अवस्था काय होते? त्या मनाचे काय होते? काहीतरी पूर्णपणे नवीन घडून येते, नाही का? तुम्ही आसक्तीचा एक साचा तोडलेला असतो तेव्हा अर्थातच त्या साच्यापेक्षा वेगळे काहीतरी अस्तित्वात येते. हे तुम्ही करत आहात का? तुम्हीच पाहा की तुम्ही सगळे इतके घाबरून गेलेले असता. हेच त्याचे मूळ कारण आहे...

...तेव्हा आपण म्हटलं आहे की इच्छा, आसक्ती, लोभ हे आपल्या जीवनाचा भाग बनले आहेत, दररोजचे झगडणे, संघर्ष, त्यात कधीतरी सुखाचे क्षण असतात आणि आता आपण एकत्र ह्याचे विवेचन करूया आणि मला एकत्र म्हणायचे आहे. भीती म्हणजे काय, आपण एवढे घाबरलेले का असतो आणि आपण जरी लाखो वर्षे जगलो असलो, तरी भीतीची ही समस्या अजून सुटलेली नाही, आपण अजून भीतीच्या त्याच जुन्या साच्यामध्ये जगत असतो. तेव्हा भीती म्हणजे काय? आसक्ती सोडून द्यायची आपल्याला भीती वाटते, नाही का? मग ती आसक्ती एखाद्या व्यक्तीप्रती असो, श्रद्धेवर, संकल्पनेवर असो. साम्यवाद्यांनी एक संकल्पनाच निर्माण केली, आणि जर तुम्ही एका साम्यवाद्याशी बोललात, कार्डधारक साम्यवादी, तो साचा सोडायला घाबरत असतो, तो दुसऱ्या कुठच्याही नवीन गोष्टीचा विचार करणार नाही, बरोबर? किंवा एखाद्या धर्माचरण करणाऱ्या कॅथलिक व्यक्तीशी बोला किंवा एखाद्या प्रॉटेस्टंट किंवा हिंदू, बुद्धिस्ट व्यक्तीशी बोला, तीच गोष्ट सगळीकडे असते. ते घाबरलेले असतात कारण त्या साच्यामध्येच, निष्कर्षामध्ये, श्रद्धेमध्ये सुरक्षिततेची भावना असते, स्थिरतेची भावना असते, बळ असते. मग ती कल्पना, ती प्रतिमा, ती संकल्पना एक भ्रम असू दे. तो भ्रमच तुम्हाला सुरक्षितता देतो. आसक्तीमध्ये एक प्रकारे सुरक्षित असल्याची भावना असते, सुखी असल्याची भावना, बरोबर आहे ना?...

...तेव्हा आज सकाळी आपण दोघे मैत्रीच्या नात्याने चालू असलेल्या आपल्या संभाषणाच्या शेवटी विचार करित आहोत. आपण

जे ह्या समस्येत गुंतलेले आहोत, ज्यांना ही सामाजिक व्यवस्था - जी खरं तर अव्यवस्थाच आहे - त्याबद्दल कळकळ आहे आणि त्यांना हेदेखील दिसतंय की समाजात बदल घडून येण्यापूर्वी स्वतःमध्ये परिवर्तन घडणे जरूरीचे आहे. इच्छा, लोभ, आसक्ती, भीती ह्याबद्दल आपण एकत्रितपणे विचार करित आहोत. हाच तो साचा ज्यात आपण जगलो आहोत, ह्या साच्यात आपल्याला खूप सुरक्षितता सापडली आणि त्या साच्यात भीती आहे - हे साकल्याने पाहणे आणि त्यात अंतर्दृष्टी असणे. आणि जेव्हा तुम्हाला ही अंतर्दृष्टी असते तेव्हा ती समस्या संपूर्णपणे बदलते, मोडून पडते. आपण हा भीतीचा साचा तोडला आहे हे आपण प्रमाणिकपणे स्वतःला म्हणू शकू का? जेव्हा तुम्ही इथून बाहेर पडाल तेव्हा यातून मुक्त झालेले असणे. मग तुम्ही एक तर्कशुद्ध विचाराचा, समजूतदार माणूस असाल. दुदैवाने आपण आता तसे नाही आहोत.

ओहाय १९८०, भाषण ४

जीवन जगणे हीच सर्वश्रेष्ठ क्रांती असते

मन एका साच्यात अडकलेले असते आणि ज्या चौकटीत ते वावरत असते, कार्यरत असते, ती चौकटच त्या मनाचे अस्तित्त्व बनलेले असते. हा साचा भूतकाळाचा किंवा भविष्यकाळाचा असतो, ती निराशा किंवा आशा असते, गोंधळ वा कल्पनारम्य आशावाद असतो, अथवा जे काही झालेले आहे किंवा काय असावे, असा असतो. या सर्वांशी आता आपण परिचित आहोत. तुम्हाला जुना साचा तोडायचा आहे आणि त्या ऐवजी नवीन आणायचा आहे. नवीन साचा म्हणजे जुन्या साच्याची सुधारित आवृत्ती असते. तुम्हाला नवीन जग निर्माण करायचे आहे. ते अशक्य आहे. तुम्ही स्वतःची आणि इतरांची फसवणूक कराल. परंतु जुना साचा संपूर्णपणे मोडून टाकल्याशिवाय तिथे आमूलाग्र परिवर्तन अशक्य आहे. तुम्ही त्याच्याबरोबर खेळाल, परंतु तुम्ही जगासाठी आशास्थान असणार नाही. जर या गोंधळामधून सुव्यवस्था आणावयाची असेल तर दोन्ही साच्यांचा भंग करणे - जुना आणि तथाकथित नवा साचा - हे अत्यंत महत्त्वाचे आहे. म्हणून मनाचे मार्ग समजून घेणे आवश्यक आहे.

मनाला साच्याशिवाय असणे शक्य आहे का? इच्छेच्या पुढे आणि मागे झोके घेणाऱ्या लंबकापासून मुक्त असणे? ते निश्चितच शक्य आहे. अशी कृती म्हणजे या क्षणामध्ये जगणे. जीवन जगणे म्हणजेच अभिलाषेशिवाय, उद्याच्या काळजीशिवाय जगणे असते. ह्यात निराशा किंवा उदासिनता नसते. परंतु आपण तसे जगत नाही. आपण नेहमीच मृत्यूचा पाठलाग करत असतो, भूतकाळाचा किंवा भविष्यकाळाचा पाठलाग. जीवन जगणे हेच सर्वश्रेष्ठ परिवर्तन असते. जगण्याला साचा नसतो. परंतु मृत्यूला, भूतकाळ किंवा भविष्यकाळ यांना साचा असतो, किंवा जे काही घडून गेले आहे वा आदर्शवादी कल्पना यांना साचा असतो. तुम्ही आदर्शवादी कल्पनेसाठी जगत असता. आणि म्हणून तुम्ही मृत्यूला आमंत्रण देत असता, जीवनाला नव्हे!

The Book of Life - Daily Meditations with Krishnamurti,

25 Sept.

...तो पूर्वीच्या साच्याचाच भाग असतो आणि म्हणून तो बदल नसतोच

मला वाटते जीवनातील अनेक कठीण समस्यांपैकी एक म्हणजे आपल्यामध्ये मूलभूत परिवर्तन कसे घडून आणावयाचे हा प्रश्न. आपण बऱ्याच वेळा विचार करतो की व्यक्तिगत परिवर्तन हे महत्त्वाचे नाही, तर आपण समाजाविषयी, संपूर्ण समाजाच्या परिवर्तनाची चिंता केली पाहिजे. मला वाटतं हा अगदी चुकीचा समज आहे, परिवर्तनाची सुरुवात व्यक्तीपासूनच झाली पाहिजे - जर तिथे व्यक्ती म्हणून एखादे अस्तित्व असेल तर. तुमच्यात आणि माझ्यामध्ये मूलभूत परिवर्तन घडून आले पाहिजे.

आपण बघू शकतो की कुठलाही जाणीवपूर्वक बदल हा मुळी बदल नसतोच. स्वतःमध्ये सुधारणा करण्यासाठी मुद्दाम घडवून आणलेली प्रक्रिया, एका विशिष्ट कृतीची किंवा साच्याची मुद्दाम केलेली मशागत ह्यांमुळे खरे परिवर्तन होऊच शकत नाही. कारण ते आपल्या स्वतःच्याच इच्छेचे प्रक्षेपण असते, आपल्या स्वतःच्या पार्श्वभूमीमधून, प्रतिक्रिया म्हणून झालेले प्रक्षेपण असते. तरीसुद्धा आपल्यापैकी बहुतेक जण ह्या परिवर्तनाच्या प्रश्नाबद्दल चिंता करित असतात. कारण आपण अंधारामध्ये चाचपडत असतो, आपण गोंधळलेले असतो आणि आपल्यापैकी जे खरोखर गंभीर आहेत त्यांनी आपल्यामध्ये परिवर्तन घडवून आणण्याच्या ह्या महत्त्वाच्या प्रश्नांचा शोध घेतला पाहिजे. मला असं वाटतं की ह्यामधील कठीण गोष्ट अशी आहे की संस्कारित मनामधील कोणताही बदल फक्त दुसऱ्या प्रकारचा संस्कारच निर्माण करतो आणि ते परिवर्तन नसते. जर मी एक हिंदू म्हणून, ख्रिश्चन म्हणून किंवा तुम्ही काय म्हणाल ते, त्याच साच्यामध्ये बदलण्याचा प्रयत्न केला तर तो खरोखरचा बदल नसतोच; संभवतः तो वरवर अधिक चांगला वाटणारा, अधिक सोयीचा, अधिक जुळवून घेणारा संस्कार असेल, परंतु मूलभूत असा तो बदल नसतो. मला वाटतं की आपल्यासमोर असलेली सगळ्यात कठीण गोष्ट म्हणजे ही की साच्यात राहूनच आपण बदल घडवून आणू शकतो असा आपला समज. परंतु निश्चितच जे मन समाजाने, कुठल्याही प्रकारच्या संस्कृतीने संस्कारित झालेले असते, त्याने एका साच्यामध्येच जाणीवपूर्वक बदल घडवून आणणे म्हणजे ती संस्कार निर्माण करण्याची दुसरी प्रक्रियाच असते. जर हे अगदी स्पष्ट झाले तर मला वाटते की परिवर्तन म्हणजे काय याचा शोध घेणे, आपल्यामध्ये मूलभूत बदल कसा घडवून आणायचा ह्याचा शोध घेणे हे खूप चित्तवेधक होईल, एक ज्वलंत प्रश्न बनेल. कारण संस्कृती - म्हणजे आपल्या भोवतीचा समाज हा - कधीच धार्मिक मनुष्य निर्माण करू शकणार नाही. तो 'धर्म' निर्माण करू शकेल, परंतु धार्मिक मनुष्य घडवून आणू शकणार नाही...

...तेव्हा मी म्हणत होतो की संस्कृती फक्त धर्म निर्माण करू शकते, धार्मिक मनुष्य नाही आणि मला वाटतं की धार्मिक मनुष्यच स्वतःमध्ये मूलभूत परिवर्तन घडवून आणू शकतो. एका विशिष्ट संस्कृतीमध्ये संस्कारित असलेल्या मनामध्ये केलेला कुठचाही बदल हा खरा बदल नसतो. ते केवळ सुधारित आवृत्तीमध्ये पूर्वीचेच पुढे नेलेले सातत्य असते. मला वाटतं, जर एखाद्याने ह्याविषयी विचार केला तर हे अगदी स्पष्ट आहे की जोपर्यंत माझ्याजवळ हिंदू, ख्रिश्चन, बुद्धिस्ट किंवा काय जे असेल, त्याचा साचा असेल तर त्या साच्यामध्ये जाणीवपूर्वक केलेला कुठचाही बदल - तो पूर्वीच्या साच्याचाच भाग असतो आणि म्हणून तो बदल नसतोच. मग प्रश्न उभा राहतो; मी अबोध मनामधून बदल घडवून आणू शकेन का? म्हणजेच एकतर मी माझ्या जगण्याचा

साचा, माझी विचार करण्याची पद्धत जाणीवपूर्वक बदलण्यास सुरुवात करतो, माझे पूर्वग्रह जाणीवपूर्वक काढून टाकतो - जी मुद्दाम केलेली प्रयत्नांची प्रतिक्रिया असते, एखादा आदर्श किंवा पूर्वनियोजित ध्येय गाठण्यासाठी - किंवा मी नेणीवेच्या आवरणाखाली खोलवर शोध घेऊन बदल घडवून आणण्याचा प्रयत्न करतो.

निश्चितच ह्या दोन्ही पद्धतींमध्ये प्रयत्नाची समस्या सामावलेली आहे. मी पाहतो की मी बदलले पाहिजे - अनेक कारणांसाठी, विविध हेतूसाठी - आणि मी जाणीवपूर्वक बदल करण्याचे ठरवतो. मग मला समजते - जर मी त्यावर खरोखर विचार केला तर - की तो खरा बदल नव्हे. म्हणून मग मी नेणीवेकडे - अबोध मनाकडे - वळतो, त्यामध्ये खोलवर शिरतो, बदलाच्या पद्धतींचे अनेक अंगांनी विश्लेषण करून आशा करित, सुधारणा करित किंवा खोलवर तडजोड करित बदल घडवून आणण्याचा प्रयत्न करतो आणि मी स्वतःला विचारतो की हा जाणीवपूर्वक किंवा अजाणता केलेला प्रयत्न हा मूलगामी बदल घडवून आणतो का? की मूलभूत परिवर्तन घडवून आणण्यासाठी मला जाणीव आणि नेणीव मनाच्या पलिकडे गेले पाहिजे? तुम्ही पाहा की जाणीवपूर्वक केलेली बदलाची इच्छा आणि अजाणता असलेली आकांक्षा दोघांमध्ये प्रयत्न अभिप्रेत आहे. जर तुम्ही त्यामध्ये खोलवर शिरलात तर तुम्ही पाहाल की काहीतरी दुसऱ्या अवस्थेसाठी स्वतःमध्ये बदल घडवून आणण्यासाठी तिथे नेहमीच प्रयत्न करणारी निराळी व्यक्ती असते आणि त्याशिवाय स्थिर असणारी व्यक्ती असते, जिच्यावर तुम्ही शक्ती खर्च करित असता. म्हणून बदल घडवून आणण्याच्या इच्छेच्या ह्या प्रक्रियेमध्ये - मग ती जाणीवपूर्वक असू दे किंवा अजाणता - तिथे नेहमीच विचारकर्ता (thinker) आणि विचार असतो. विचारकर्ता जो विचार बदलण्याचा प्रयत्न करतो - जो म्हणतो, 'मी बदलले पाहिजे' आणि ज्या अवस्थेमध्ये बदलण्याची माझी इच्छा असते ती अवस्था, तेव्हा तिथे हे द्वैत असते. आणि आपण ही पोकळी भरून काढण्यासाठी प्रयत्नाचा अवलंब करित असतो. मी माझ्याकडे पाहतो की माझ्या जाणीवेत आणि नेणीवेत हा प्रयत्न करणारा कोणीतरी असतो, आणि जो बदल घडवून आणण्याची इच्छा धरतो तोही, हे द्वैत असते, 'जसा मी आहे' आणि माझी 'जसे होण्याची इच्छा' ह्यामध्ये विभाजन असते. आणि म्हणून तिथे संघर्ष निर्माण होतो. आणि विचारकर्ता त्या संघर्षावर मात करण्याचा सतत प्रयत्न करत असतो - जाणीवपूर्वक किंवा अजाणता.

आपण ह्या प्रक्रियेशी बरेच परिचित आहोत. तेच तर आपण सदा सर्वकाळ करित असतो. आपली सर्व सामाजिक रचना, आपली नैतिक जडणघडण, आपल्या तडजोडी इ. हे सारे त्यावरच आधारित आहेत. परंतु त्यामुळे बदल घडून येतो का? जर नसेल, तर मग हा बदल जाणीवेच्या वा नेणीवेच्या क्षेत्रामध्ये नसलेल्या अशा संपूर्णपणे दुसऱ्याच अवस्थेमधून येणारा बदल असला पाहिजे. निश्चितच हे मनाचे संपूर्ण क्षेत्र, जाणीव व नेणीव, हे आपल्या विशिष्ट संस्कृतीने संस्कारित झालेले असते. हे बहुतांशी स्पष्ट आहे. जोपर्यंत मी हिंदू, ख्रिश्चन, बुद्धिस्ट किंवा जे काही म्हणाल ते असतो तोपर्यंत त्या संस्कारांमध्येच वाढलेला असेन, ते संस्कारच माझे संपूर्ण जीवन संस्कारित करतात. जाणीव आणि नेणीवेमधील माझे संपूर्ण जीवन. माझ्या नेणीवेमध्ये (पृष्ठ ७ वर...

कृष्णमूर्ती फाउंडेशन वार्षिक संमेलन २०१४

कृष्णमूर्ती फाउंडेशन इंडियाचे वार्षिक संमेलन या वर्षी महाराष्ट्रामध्ये सह्याद्री अध्ययन केंद्र येथे २० नोव्हेंबर ते २३ नोव्हेंबर २०१४ या दरम्यान आयोजित केले होते. भारतातील सर्व राज्यांमधून जवळ जवळ २४० शिबिरार्थी या संमेलनात सहभागी झाले होते.

संमेलनाचा विषय होता Freedom and the First step - मुक्ती आणि पहिले पाऊल. दर रोज सकाळी ८.४५ वा. मन प्रसन्न करणाऱ्या 'गीत गुंजन' या कार्यक्रमाने संमेलनाच्या विविध कार्यक्रमांची सुरुवात होत असे.

पहिल्या दिवशी २० नोव्हेंबरला उद्घाटनाच्या भाषणामध्ये प्रा. पी. कृष्ण यांनी संमेलनाच्या विषयामधील आशय उलगडून दाखवला - मुक्ती ही प्रयत्नाने मिळत नसून मुक्तीचा अर्थ समजून घेऊन, तसेच ही मुक्ती ज्या संस्कारबद्धतेमुळे शक्य होत नाही त्या कारणांचे आकलन करून घेण्यामध्येच ती प्रकट होण्याची शक्यता असते. त्यांच्या भाषणानंतर श्रोत्यांमधून उत्स्फूर्त प्रश्नोत्तरे झाली.

त्यानंतर गटचर्चेमध्ये शिबिरार्थींनी सहभाग घेतला. या गटचर्चा प्रत्येक शिबिरार्थींला या विषयामध्ये काही शंका-प्रश्न असतील तर त्यांचा उहापोह करण्यासाठी आयोजित केलेल्या असतात, ज्यामध्ये प्रत्येकाला व्यक्त होण्यासाठी संधी दिली जाते.

दुसऱ्या दिवशी कृष्णमूर्ती फाउंडेशनचे सेक्रेटरी श्री. कन्दास्वामी यांचे भाषण झाले. त्यांनी ओघवत्या आणि सोप्या भाषेत मानवी संस्कारांच्या बंधनातून मुक्त होणे किती कठीण असते ते दैनंदिन जीवनातील उदाहरणे देऊन विवेचन केले. मानवी मने अनेक अंगानी संस्कारबद्ध झालेली असतात. त्यामुळे आपली सगळी ऊर्जा वाया जात असते आणि मुक्तीचा शोध घेण्यासाठी प्रचंड ऊर्जेची आवश्यकता असते. कारण मुक्तीसाठीचे पहिले पाऊल हे मुक्तीमध्येच घ्यायचे असते. कृष्णजींच्या शिकवणुकीतील हा अगदी कठीण भाग समजून घेणे खूप महत्त्वाचे आहे. त्यांच्या भाषणामध्ये स्वयंस्फूर्त असा हृदयाला स्पर्श करणारा सूर होता. भाषणानंतर श्रोत्यांनी अनेक प्रश्न विचारले.

त्यानंतर कृष्णजींच्या ओहाय येथील याच विषयावरील भाषणाची dvd दाखविण्यात आली. हे भाषण कृष्णजींची संपूर्ण शिकवण समजून घेण्यासाठी मनाला अंतर्मुख करणारे होते.

त्याच दिवशी म्हणजे २१ नोव्हेंबरला रात्री एक अत्यंत दुःखद दुर्घटना घडली. मुंबईहून आलेले शिबिरार्थी श्री. दिपक जैन यांचे हृदयाच्या तीव्र झटक्याने वैद्यकीय उपचारांसाठी नेत असताना वाटेतच निधन झाले. अत्यंत मनस्वी आणि लाघवी अशा या मित्राच्या आकस्मिक निधनाने संमेलनामध्ये दुःखाची लहर पसरत गेली आणि सगळ्यांचीच मने हळवी झाली.

तिसऱ्या दिवशी दि. २२ नोव्हेंबरला सकाळी पॅनेल चर्चा झाली. या चर्चेचे सूत्र संचलन श्री. कबीर जयतीर्थ यांनी केले आणि श्री. अमरीशकुमार, डॉ. अभिजित पडते, श्री. सिद्धार्थ मेनन व श्री. पी. रमेश या चर्चेमध्ये सहभागी झाले होते. अनेक अंगानी त्यांनी या विषयावर चर्चा घडवून आणली आणि त्यानंतर प्रश्नोत्तरे झाली दुपारी पुन्हा गटचर्चा झाली पण यावेळी या चर्चा विभागीय भाषेतून झाल्या. त्यामुळे तामिळ, मल्याळी, कानडी व मराठी शिबिरार्थींना त्यांच्या भाषेतून चर्चा करता आल्या.

जेवणानंतर दुपारी भीमाशंकर येथे बरीच मंडळी सहलीसाठी गेली. संध्याकाळी श्रीमती गीता गुलवाडी यांचे सुश्राव्य शास्त्रीय गायन व भजने असा कार्यक्रम झाला. कार्यक्रम छान रंगला आणि सर्व शिबिरार्थींनी या कार्यक्रमाला आवर्जून हजर राहून या कार्यक्रमाचा आनंद घेतला.

चौथ्या दिवशी सकाळी डॉ. शिराळी यांचे समारोपाचे भाषण झाले. त्यांनी संपूर्ण मानवाच्या हजारो वर्षांच्या संस्कारबद्धतेचा ऐतिहासिक आढावा घेत आज माणूस या संस्कारांमुळेच कसा बंदिस्त झाला आहे त्याचा वेध घेतला. त्यानंतर समर्पक प्रश्नोत्तरे झाली.

आणि सह्याद्रीच्या कुशीत निसर्गरम्य वातावरणात एकत्र राहून एकमेकांशी आपल्या विचारांची देवाणघेवाण करित सर्व शिबिरार्थींनी पुन्हा पुढल्या संमेलनाला भेटण्यासाठी एकमेकांचा निरोप घेतला.

कृष्णमूर्ती अध्ययन केंद्र - कटक

ओडिसा राज्यात कटक येथे कृष्णमूर्ती अध्ययन केंद्र जुलै २००३ पासून सुरू झालेले आहे. ५० वर्षापूर्वी 'सेल्फ एज्युकेशन ट्रस्ट' या नावाने सुरू झालेले हे अध्ययन केंद्र २००३ साली कृष्णमूर्ती फाउंडेशनमध्ये विलीन झाले.

भुवनेश्वर या शहरापासून २५ कि. मी. अंतरावर काठजोरी नदीच्या किनारी निसर्गरम्य वातावरणात हे केंद्र वसलेले असून तेथे कृष्णमूर्ती यांची इंग्रजीतील सर्व पुस्तके, dvds, cds तसेच ओडिया आणि हिंदी भाषेतील कृष्णजींची अनुवादित पुस्तके उपलब्ध आहेत. या केंद्रामध्ये सुसज्ज वाचनालय असून पुस्तके घरी नेण्याची सोय आहे. ह्या केंद्रामध्ये अभ्यासकांना राहण्याची सोयही आहे.

या केंद्राने कृष्णजींच्या इंग्रजी पुस्तकांची ओडिया भाषेत अनुवाद करण्याची जबाबदारी स्वीकारली आहे आणि आतापर्यंत त्यांनी जवळ जवळ ७० पुस्तकांचे अनुवाद केलेले आहेत. त्यातील दहा पुस्तके रु.१०/- ते रु.२०/- इतक्या कमी किंमतीत उपलब्ध असून सर्वसाधारण माणसांपर्यंत कृष्णजींची शिकवण पोचविण्याचे प्रामाणिक प्रयत्न सुरू आहेत.

ओडिया राज्यातील प्रत्येक जिल्ह्यात दरवर्षी कृष्णजींच्या पुस्तकांचे प्रदर्शन व विक्री आयोजित केली जाते. तसेच शाळा व कॉलेजांमधून अशीच पुस्तक प्रदर्शने भरविली जातात.

'जीवन-कथा' या नावाने ओडिया भाषेतील वृत्तपत्रिका २०११ पासून हे केंद्र चालवीत असून वर्षातून तीन वेळा ते प्रकाशित केले जाते.

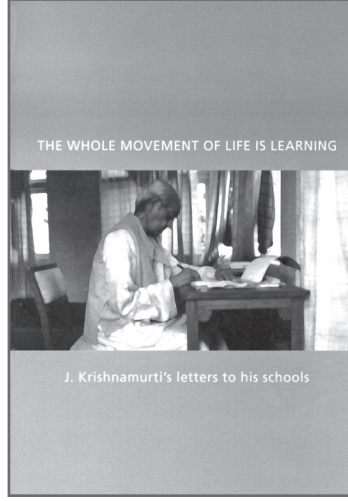
संपूर्ण पूर्व भारतात हे केंद्र अत्यंत प्रभावीपणे कार्यरत असून कृष्णमूर्तीची शिकवण अधिकाधिक लोकांपर्यंत पोचविण्याचे काम करीत आहे.

पुस्तक परिचय

The Whole Movement of Life is Learning

कृष्णमूर्तीच्या शिक्षणविषयक पुस्तकांमध्ये *The Whole Movement of Life is Learning* हे पुस्तक खूप महत्त्वाचे आणि त्यांचा शिक्षण या विषयावरचा दृष्टिकोन स्पष्ट करणारे आहे. हे पुस्तक म्हणजे त्यांनी वेळोवेळी फाउंडेशनच्या जगभरातील शाळांमधील शिक्षकांना उद्देशून लिहिलेली ७२ पत्रे आहेत. या पत्रांतून त्यांना या शाळा व शिक्षकाविषयी किती चिंता आणि प्रेम होते ह्याचे दर्शन होते.

आजचे आपले शिक्षण हे विद्यार्थ्यांच्या बुद्धीला आणि ज्ञानाला अवास्तव महत्त्व देऊन स्पर्धेमधून मुलांची जडण-घडण करणारे आहे. त्यामुळे मुलांची एकांगी वाढ होत जाते आणि जीवनाकडे समग्र दृष्टीने पाहणे दुर्लक्षित केले जाते. ते म्हणतात, 'जेव्हा विचार आपले सर्व व्यवहार, कृती आणि नातेसंबंध यावर हुकमत गाजवतात तेव्हा हिंसा, दहशत, संघर्ष आणि दुःख यांचा उगम होतो. या शाळांमधून विचाराची हुकमी आणि अधिकार गाजविण्याची ओढ या विषयावर मुले, शिक्षक यांच्याबरोबर आस्थेने चर्चा झाली पाहिजे... शिक्षणामध्ये 'मी'पासून

मन कसे मुक्त होऊ शकेल याची निकड व गरज वाटली पाहिजे. 'मी' नावाची जी एक सिमीत - संभ्रमित ऊर्जा आहे त्यापासून मुक्त अशी भावी पिढी कशी निर्माण होईल याची चिंता आपणा सर्वांना वाटली पाहिजे.' कृष्णमूर्तींनी विशेषतः शिक्षक - विद्यार्थ्यांबरोबर मनापासून केलेला हा प्रेमाचा संवाद आहे. भीती, राग, द्वेष, स्पर्धा, मत्सर या जीवनातील गहन समस्यांवर शिक्षकांनी स्वतः शिकत शिकत आपल्याबरोबर विद्यार्थ्यांना पण शिकवले पाहिजे आणि त्या मुलांच्या निरागस, कोवळ्या मनाला स्वातंत्र्यामध्ये, भयमुक्त वातावरणामध्ये बहरू दिले पाहिजे. ही शिक्षकांची आणि शाळेची फार मोठी जबाबदारी आहे. केवळ मोठमोठ्या पगाराच्या नोकऱ्या, प्रतिष्ठा मिळविण्यासाठी शिक्षण दिले जाऊ नये तर समग्र जीवनातील अलौकिक आनंद घेण्यासाठी मुलांच्या मनाचा विकास झाला पाहिजे.

कृष्णमूर्ती फाउंडेशनने प्रकाशित केलेले हे इंग्रजी पुस्तक मुंबई केंद्रामध्ये उपलब्ध असून जिज्ञासूंनी ते अवश्य संग्रही ठेवावे असे आहे.

कृष्णमूर्तीच्या शिकवणुकीचे अधिकृत संकेतस्थळ : www.jkrishnamurti.org

कृष्णमूर्ती फाउंडेशन इंडिया, बसंतविहार, १२४, १२६, ग्रीनवेज रोड, चेन्नई - ६०० ०२८. • दूरध्वनी: ०४४०-२४९३७८०३/२४९३७५९६
• ईमेल: info@kfionline.org • वेबसाईट: www.kfionline.org
• कृष्णमूर्तीच्या भाषणांच्या आणि संवादांच्या अनेक डिव्हीडीज् आता आपण ऑर्डर पाठवून मागवू शकता. ही यादी वेबसाईटवर उपलब्ध आहे.
• दर महिन्याच्या तिसऱ्या शुक्रवारपासून रविवार संध्याकाळपर्यंत निवासी अध्ययन शिबिरे आयोजित केली जातात.

कृष्णमूर्ती अध्ययन केंद्र, बेंगलुरु येथील अध्ययन कार्यशाळा:

संपर्क: द स्टडी, व्हॅली स्कूल कॅम्पस, १७ कि.मी. कनकपुरा रोड, थातगुणी पोस्ट, बेंगलुरु-५६००६२.
१२-१५ फेब्रु. २०१५ Silence, Stillness, & Meditation १२-१५ मार्च २०१५ What does FEAR do to you?
०९-१२ एप्रिल २०१५ Karnataka JK Shibira: Significance of 'Living in the Here & Now'
दूरध्वनी: ०८० - २८४३५२४३ • ईमेल: kfistudy@gmail.com • वेबसाईट: www.kfistudy.org

कृष्णमूर्ती अध्ययन केंद्र, राजघाट- वाराणसी: कृष्णमूर्ती फाउंडेशन इंडिया, राजघाट फोर्ट, वाराणसी २२१ ००१.

दूरध्वनी: ०५४२ - २४४१२८९ / २४४०३२६ • ईमेल: kcentrevns@gmail.com • वेबसाईट: www.j-krishnamurti.org

कृष्णमूर्ती अध्ययन केंद्र, सह्याद्री: पोस्ट - तिवई हिल, तालुका खेड (राजगुरुनगर), जिल्हा - पुणे, पिन - ४१०५१३, महाराष्ट्र

दूरध्वनी : (०२१३५) २८८७७२, २८८३४८, २०३४७५ • ईमेल : kfisahyadri.study@gmail.com • वेबसाईट : <http://www.kscskfi.com>

कृष्णमूर्ती अध्ययन केंद्र, ऋषी व्हॅली: जिल्हा चित्तूर, आंध्र प्रदेश - ५१७३५२

दूरध्वनी : (०८५७१) २६०३७/६८६२२/६८५८२ • ईमेल: study@rishivalley.org • वेबसाईट : <http://www.rishivalley.org>

कृष्णमूर्ती अध्ययन केंद्र, उत्तरकाशी: पोस्ट रानारी, डुंडा ब्लॉक, जिल्हा उत्तरकाशी - २४९१५१.

ईमेल: krc.himalay@gmail.com • दूरध्वनी : ९४१२४ ३६४२९/९४१५९८३६९०

वेबसाईट : <http://www.jkrishnamurtionline.org> भारतीय भाषांमधील संकेतस्थळ

कृष्णमूर्ती अध्ययन केंद्र, कोलकाता: कृष्णमूर्ती फाउंडेशन इंडिया, ३०, देवदार स्ट्रीट, कोलकाता - ७०००१९.

दूरध्वनी : (०३३) ४००८२३९८ • ईमेल: kfikolkata@gmail.com

कृष्णमूर्ती अध्ययन केंद्र, कटक: ओरिसा, पुरीघाट रोड, तेलेंगा बझार, कटक - ७५३००९, ओरिसा.

दूरध्वनी : (०६७१) ६४१७९९० • ईमेल: kficuttackcentre@gmail.com • वेबसाईट : www.kficc.org

कृष्णमूर्ती अध्ययन केंद्र, बदलापूर:

आनंद-विहार, जे. कृष्णमूर्ती सेल्फ एज्युकेशन सोसायटी, जांभिळघर, राहाटोली गावाजवळ, बदलापूर (प.), ता. ठाणे, पिनकोड- ४२१५०३, महाराष्ट्र.

दूरध्वनी: (०२२) २५०१४०९४, २४२२३१९९ • ई मेल: jksesbadlapur@gmail.com • वेबसाईट : www.jkses.org

कुठल्याही साच्याशिवाय जगणे शक्य आहे का?

आपल्याला सर्वात समाधानकारक, सर्वात सोयीचा, सर्वात सुखकारक असा जो मार्ग असतो तो आपण स्वीकारतो. त्या चाकोरीत शिरणे अगदी सोपे असते आणि अधिकार हा हुकमत गाजवतो, ती मग धार्मिक अथवा मानसिकदृष्ट्या असेल, त्यात एक पद्धत प्रस्थापित करतो, जिच्यामुळे किंवा जिच्यामार्फत तुम्हाला सांगितले जाते की तुम्हाला सुरक्षितता मिळेल. परंतु जेव्हा तुम्ही पाहता की कुठच्याही अधिकारामध्ये सुरक्षितता नाही, तर मग आपण शोधून काढू शकतो की कुठच्याही मार्गदर्शनाशिवाय, कुठच्याही नियंत्रणाशिवाय, कुठच्याही मानसिक प्रयत्नाशिवाय जगणे शक्य आहे की नाही. तेव्हा आपण शोधणार आहोत की या गोष्टीतले सत्य काय आहे आणि ते पाहण्यासाठी मन मुक्त आहे का? ज्यामुळे मग आपण कधीच, कोणत्याही परिस्थितीमध्ये अधिकाराच्या, मानसिकतेच्या साच्याबरोबर जुळवून घेणार नाही.

जेव्हा आपण धार्मिक, मानसिक किंवा जो साचा आपण निवडलेला असतो त्या साच्याबरोबर जुळवून घेत असतो, तेव्हा जे प्रत्यक्षात असते ते आणि तो साचा यामध्ये आंतर्विरोध असतो. तिथे नेहमीच एक संघर्ष असतो आणि हा संघर्ष अंतहीन असतो. जर एखाद्याने एक साचा सोडला असेल तर तो दुसरा साचा पकडतो. हे आदर्श, साचे, निष्कर्ष, श्रद्धा यांच्यामुळे आपण या संघर्षाच्या क्षेत्रामध्ये जगण्यासाठी प्रशिक्षित, तयार झालेले असतो. साच्याबरोबर जुळवून घेण्यामध्ये आपण कधीच मुक्त नसतो; आपल्याला कणव, करुणा म्हणजे काय असते ते माहित नसते, आणि आपण सतत संघर्ष करित असतो आणि म्हणून स्वतःला महत्त्व देत असतो, स्वतःला सुधारण्याच्या कल्पनेमुळे 'स्व' अनन्यसाधारण महत्त्वाचा होऊन बसतो.

तेव्हा आता साच्याशिवाय जगणे शक्य आहे का? आता एक माणूस म्हणून, सर्व मानवजातीचा प्रतिनिधी म्हणून या गोष्टीमधील सत्य आपण कसे शोधून काढणार? कारण आपली जाणीव मूलतःच अंतर्द्वारांनी बदललेली असेल, नाही ती बदलण्यापेक्षा त्यामध्ये क्रांती झाली असेल, तर ती संपूर्ण मानव जातीच्या जाणीवेवर परिणाम करते.

या समस्येमध्ये आपण कसे शिरणार? कोणत्या क्षमतेने आपण याचा शोध घेणार? त्याचा शोध घेण्यासाठी आपण हेतूपासून मुक्त असले पाहिजे. जर आपल्याला अधिकाराच्या प्रश्नासंबंधी शोध घ्यायचा असेल - एखाद्याची पार्श्वभूमी म्हणते, 'मी आज्ञा पाळली पाहिजे, मी अनुकरण केले पाहिजे', आणि त्या प्रक्रियेमध्ये त्याची पार्श्वभूमी नेहमीच प्रक्षेपित होत असते आणि त्याचे संशोधन विकृत करत असते. आपण आपल्या पार्श्वभूमीपासून स्वतःला मुक्त करू शकू का की ज्यामुळे आपल्या संशोधन कार्यामध्ये त्याचा अडथळा येणार नाही? आपली सत्य शोधण्याची निकड, आपली मागणी ही आपल्या पार्श्वभूमीला काही काळ बाजूला ठेवते, आपली शोधण्याची उत्कटता इतकी जोरदार असते की आपली पार्श्वभूमी अडथळा आणण्याचे थांबवते. जरी आपली पार्श्वभूमी, आपले शिक्षण, आपले संस्कार इतके मजबूत असतात - ते शतकानुशतके साठलेले असतात - जाणीवपूर्वक आपण त्यांच्याशी भांडू शकत नाही, आपण ते बाजूला सारू शकत नाही, आपण त्यांच्याबरोबर लढाई करू शकत नाही आणि आपण बघतो की पार्श्वभूमीबरोबर भांडण्यात पार्श्वभूमी अधिक मजबूत होते, तरीसुद्धा आपले अधिकारासंबंधीचे सत्य शोधणे इतके उत्कट असले पाहिजे की आपली पार्श्वभूमी फार दूर सारली जाईल आणि ती आपल्या मनावर अतिक्रमण करणार नाही.

आपल्याला या गोष्टीसंबंधीचे सत्य शोधण्यासाठी प्रचंड ऊर्जा पाहिजे आणि बहुतेक करून ही ऊर्जा 'जे आहे' आणि 'जे असले पाहिजे' असे आपल्याला वाटते या संघर्षामध्येच वाया जात असते. आपण जर पाहिले की 'काय असायला पाहिजे' ही पळवाट असते, 'काय आहे' या वस्तुस्थितीची ती टाळाटाळ असते किंवा विचार हा 'जे आहे' त्या वस्तुस्थितीला सामोरे जाण्यासाठी असमर्थ असतो, 'काय असायला पाहिजे' त्याचे प्रक्षेपण करतो, आणि त्याचा उपयोग 'जे आहे' ते घालवण्याच्या प्रयत्नासाठी करतो. तेव्हा 'जे आहे' ते बदलण्याच्या किंवा रूपांतर करण्याच्या किंवा तुम्ही वा दुसऱ्या कुणीतरी प्रस्थापित केलेल्या एखाद्या विशिष्ट साच्याबरोबर जुळवून घेण्याच्या हेतूशिवाय फक्त पाहणे किंवा निरीक्षण करणे शक्य आहे का, त्याचा मग शेवट काहीही होवो? आपण जर ते केले तर पार्श्वभूमी पुसली जाते, जर आपण समजून घेण्यासाठी अगदी उत्कट असलो, आपण स्वतःला विसरलो, आपण हिंदू, ख्रिश्चन, बुद्धिस्ट आहोत हे विसरलो, आपण जर आपली सर्व पार्श्वभूमी विसरलो तर मग संपूर्ण पार्श्वभूमी नाहीशी होते. आपली पूर्वभूमिका, हेतू, सगळे नाहीसे होते कारण सत्य शोधण्यासाठी असलेली आपली निकड व गरज तेवढी उत्कट असते.

ही आवश्यक असलेली उत्कटता त्याच वेळी येऊ शकते जेव्हा त्या ठिकाणी कोणतेही कारण आणि कोणतेही परिणाम नसतात आणि म्हणून प्रतिक्रिया नसते. याचाच अर्थ असा की आपण पूर्णपणे आपल्या शोधकार्यामध्ये एकटे असले पाहिजे. एकटेपणा म्हणजे एकाकीपणा (isolation) नव्हे. त्याचा अर्थ असा नव्हे की, आपण एकलकोंडे झालो आहो व स्वतःभोवती भिंत उभी केलेली आहे. एकटा (Alone) म्हणजे सर्वकाही आपल्यामध्ये सामावलेले असणे. तेव्हा आपण सर्व मानवतेचे प्रतिनिधी म्हणून संपूर्ण मानव असतो. आपली जाणीव दर्शनामधून पूर्ण बदललेली असते, जी प्रज्ञेची जागृती असते. ती प्रज्ञा मानसिक अधिकाराला कायमचा नाहीसा करते. ती आपल्या जाणीवेवर गंभीरपणे परिणाम करते.

तेव्हा कुठल्याही साच्याशिवाय कुठच्याही ध्येयाशिवाय, भविष्यकाळाच्या कल्पनेशिवाय, संघर्षाशिवाय जीवन जगणे शक्य आहे का? ते तेव्हाच शक्य आहे जेव्हा आपण 'जे आहे' त्याबरोबर जगत असतो. 'जे आहे' म्हणजे जे त्याक्षणी प्रत्यक्ष घडत असते ते. त्याबरोबर जगा. त्याचे रूपांतर करण्याचा प्रयत्न करू नका, त्याच्या पलिकडे जाण्याचा प्रयत्न करू नका, त्याच्यावर ताबा मिळवण्याचा प्रयत्न करू नका, त्यापासून पळून जाण्याचा प्रयत्न करू नका, त्याकडे फक्त पाहा, त्याबरोबर जगा, जर तुम्ही द्वेषी, लोभी, मत्सरी असाल तर त्याबरोबर जगा किंवा जर तुम्हाला समस्या असतील, लैंगिक, भय, कोणतेही असू द्या, त्याच्यापासून पळून जाण्याच्या विचाराच्या कुठल्याही हालचाली शिवाय जगा. याचा अर्थ काय? आपण आपली ऊर्जा नियंत्रणामध्ये, दडपणामध्ये, संघर्षामध्ये, विरोध करण्यामध्ये, पळवाटा शोधण्यामध्ये वाया घालवीत नाही आहोत. ती सर्व ऊर्जा अशी व्यर्थ जात होती. आता आपण ती एकत्र केली आहे, वाचवली आहे. कारण आपण त्यातला मूर्खपणा, खोटेपणा, त्यातील असत्य पाहत आहोत. आपल्या जवळ 'जे आहे' त्याच्याबरोबर जगण्यासाठी ऊर्जा असते. विचाराच्या कोणत्याही हालचालीशिवाय निरीक्षण करण्यासाठी आपल्याजवळ ऊर्जा उपलब्ध असते. तो विचारच असतो ज्याने मत्सर निर्माण केला आहे

आणि तो विचारच म्हणतो की मी त्यापासून पळून गेले पाहिजे, मी त्यापासून दूर गेले पाहिजे. मी ते दडपून टाकले पाहिजे. जर आपण त्या पळवाटेचा, विरोधाचा, दडपणाचा खोटेपणा पाहिला, तर ती ऊर्जा जी या पळवाटा शोधण्यामध्ये, विरोध करण्यामध्ये किंवा दडपणामध्ये

खर्च होत होती, ती आता निरीक्षण करण्यासाठी एकत्र झाली आहे, मग काय घडते?

The Wholeness of Life - II, प्र. २, जुलै १९७७, भाषण २

तुमचे मन एक साचा निर्माण करते आणि त्यात अडकून पडते

ज्याला तुम्ही मन म्हणता ती काय चीज आहे? ती विचार करण्याची पद्धत आहे, तुमच्या विचाराची पद्धत आहे. मी तुमच्या मनाविषयी बोलत आहे, दुसऱ्या कोणाच्या मनाविषयी नव्हे आणि ते कसा विचार करेल त्याबद्दल नव्हे - तुम्हाला कसे वाटते, तुम्ही झाडाकडे, ह्या माशाकडे, ह्या कोळ्याकडे कसे पाहता, ह्या खेड्यातील माणसाबद्दल तुम्ही कसा विचार करता. मनाचे हळूहळू वाकत वाकत वाकडेतिकडे होणे किंवा विशिष्ट चाकोरीत अडकणे. जेव्हा तुम्हाला काही हवे असते, तुम्हाला इच्छा होते, आस निर्माण होते, तुम्हाला कोणीतरी होण्याची तीव्र इच्छा असते, तेव्हा मग तुम्ही साचा निर्माण करता, म्हणजे तुमचे मन एक साचा निर्माण करते आणि त्यात अडकून पडते. तुमच्या इच्छा तुमचे मन गोठवतात; उदाहरणार्थ - मला खूप श्रीमंत व्हायचे आहे. श्रीमंत माणूस बनण्याची इच्छा एक चाकोरी निर्माण करते आणि मग माझे विचार त्यात पकडले जातात, मग मी फक्त त्याच अनुषंगाने विचार करू शकतो आणि त्या पलीकडे जाऊ शकत नाही. म्हणजे मन त्यात अडकले जाते, त्यात गोठले जाते, कठीण बनते आणि मूढही बनते किंवा जर मी कशावर तरी विश्वास ठेवतो - समजा देवावर, समाजवादावर किंवा एखाद्या राजकीय प्रणालीवर. ही श्रद्धाच साच्याच्या निर्मितीला चालना देते. कारण श्रद्धा ही माझ्या इच्छेची परिणती आहे आणि ही श्रद्धा साच्याचे वेष्टण बळकट करते. हळूहळू माझे मन मूढ होते, त्याची जुळवून घेणे, चपळता, धारदारपणा, स्पष्टता ह्यासाठी लागणारी क्षमता नाहीशी होते; कारण मी माझ्या इच्छांच्या चक्रव्यूहात अडकलेला असतो...

...म्हणून इच्छा, गरज असणारे मन साचे निर्माण करते, आणि त्या साच्यातच ते अडकते आणि ते मन थकून जाते, मूढ विचारशून्य बनते. मन हे 'माझे' वाटणाऱ्या भावनेचे केंद्र आहे, 'माझ्या मालकीचे आहे' ह्या भावनेचे केंद्र आहे; त्याला वाटते - मी मोठा माणूस आहे, मी क्षुल्लक छोटा माणूस आहे, माझा अपमान झाला, माझे कौतुक झाले, मी हुशार आहे, मी अतिशय सुंदर आहे किंवा मला महत्त्वाकांक्षी व्हायचे आहे किंवा मी अमक्याची मुलगी, तमक्याचा मुलगा आहे वगैरे. 'मी'ची भावना, 'अहं'ची भावना ही मनाचे केंद्र आहे, ते मनच आहे. मनाला वाटू लागते, हे माझे आहे, 'मी कोणीतरी आहे', 'मी महान आहे', 'मी हुशार आहे' किंवा 'मी मूर्ख, मठू आहे,' ह्या वाटण्याभोवती जशा अधिकाधिक भिंती बांधल्या जातात. तसे अधिक साचे निर्माण केले जातात आणि मन अधिकाधिक वेढले जाते व मठू बनते. मग दुःख सुरू होते. त्या बंधनात यातना असतात. मग प्रश्न पडतो, 'आता मी काय करू?' मग त्या वेढणाऱ्या भिंती दूर सारण्याऐवजी ते मन दुसरे काही शोधण्यासाठी धडपडते. विचार करून काळजीपूर्वक अवधान राखून, शोध घेऊन, समजून घेऊन, मनाला बाहेरून काहीतरी आणायचे असते आणि त्यामुळे ते स्वतःला परत बंधनात टाकते. अशा प्रकारे हळूहळू मन प्रेमाला पारखे होते. म्हणून जीवन म्हणजे काय, मन ही काय गोष्ट आहे, कृती कशामधून होते, हे समजल्याशिवाय कदाचित आपल्याला प्रेम काय आहे हे सापडणार नाही.

On Love & Loneliness, राजघाट

...पृष्ठ ३ वरून) ...तो पूर्वीच्या साच्याचाच भाग असतो

साच्या परंपरा आहेत, माणसाचा साठत आलेला भूतकाळ - वंशपरंपरेने आलेला तसेच गोळा केलेला, साठवलेला आहे आणि जाणीवेच्या क्षेत्रामध्ये मला बदलायचं असतं. असा बदल हा माझ्या संस्कारानुसारच असू शकतो आणि म्हणून कधीही मुक्ती आणू शकत नाही. तेव्हा साहजिकच परिवर्तन हे ह्या मनाच्या बाबतीत असूच शकत नाही. ते सर्वथैव निराळ्या स्तरावर असले पाहिजे, निराळ्या खोलीवर, निराळ्या उंचीवर, तर मग मी स्व-परिवर्तन कसे करावे? मी सत्य पाहतो, निदान मी त्यात काहीतरी पाहतो, की हा बदल, हे परिवर्तन, जिथे जाणीवेतील अथवा नेणीवेतील मन पोहोचू शकणार नाही त्या स्तरावर सुरू झाले पाहिजे. कारण माझी संपूर्ण जाणीव ही संस्कारित झालेली आहे. तेव्हा मी काय करावे? मी आशा करतो की मी ही समस्या स्पष्ट करित आहे. जर मी ते निराळ्या पद्धतीने सांगायचे तर माझे जाणीवेतील तसेच नेणीवेतील मन समाजापासून मुक्त होईल का? - समाज म्हणजे सर्व प्रकारचे शिक्षण, संस्कृती, आदर्श मूल्ये, वर्गवारी वगैरे. कारण मन जर मुक्त नसेल, तर त्या संस्कारांमध्ये जो काही बदल करण्याचा ते प्रयत्न करेल तो बदल त्या मर्यादितच असेल आणि म्हणून तो बदल नसतोच मुळी. मी जर त्यामधील सत्य पाहिले, तर मनाने काय करावे? जर मी म्हटले की मनाने शांत व्हावे, तर ती 'शांत होण्याची' प्रक्रिया हा

त्या साच्याचाच भाग बनतो; एका निराळ्या स्तरावर परिवर्तन घडवून आणण्याच्या माझ्या इच्छेचा तो एक परिपाक असतो...

... म्हणून स्व-ज्ञानाद्वारे समाजापासून मुक्त होणे फार महत्त्वाचे आहे आणि मला वाटते त्यानंतर, जेव्हा समाजाकडून मान्यता मिळवण्याची प्रक्रिया थांबते, जेव्हा मन कोणत्याही प्रकारच्या सुधारणांची काळजी करत नाही, - तेव्हा तिथे मूलभूत परिवर्तन घडून येते, जिथे जाणीवेतील अथवा नेणीवेतील मन स्पर्श करू शकत नाही आणि त्या परिवर्तनामधून एक निराळा समाज, एक निराळी अवस्था निर्माण होऊ शकते. परंतु ती अवस्था, तो समाज पूर्वनियोजित असू शकत नाही. ती अवस्था स्वतःचा शोध घेण्याच्या गहन प्रक्रियेमधूनच आली पाहिजे. म्हणून मला असं वाटतं की स्वतःचा, 'मी'चा शोध घेणे खूप महत्त्वाचे आहे, आणि तो 'मी' जसा आहे तसा समजून घेणे, त्याच्या महत्त्वाकांक्षांसह, त्याचे मत्सर, आक्रमक मागण्या, फसवणूक, उच्च आणि नीच असे विभाजन, ते उलगडून पाहणे, की ज्यामुळे फक्त जाणीवेतील मनच नव्हे, तर नेणीवेतील मनदेखील उघड होते, जे भूतकाळातील परंपरांचे भांडार असते, शेकडो वर्षांच्या अनेक प्रकारच्या अनुभवांचे जमा झालेले गाठोडे असते. त्याचे समग्र आकलन करून घेणे म्हणजेच ह्या संस्कारांचा अंत असतो.

लंडन १९५५, भाषण ४

तुम्ही एका साच्यामधून दुसऱ्या साच्याकडे सतत जाता

मनाची संस्कारापासून मुक्त होण्याची इच्छा ही दुसऱ्या प्रकारच्या संस्कारबद्धतेची आणि प्रतिकाराची एक नवीन पद्धत निर्माण करित असते. एका विशिष्ट पद्धतीमध्ये किंवा एका साच्यामधून तुम्ही ज्या पद्धतीने वाढलेले असता त्याच्याविषयी जेव्हा तुम्ही जागरूक, सावध होता तेव्हा त्यापासून तुम्हाला मुक्त व्हायला पाहिजे असते. परंतु ही मुक्त होण्याची इच्छाच पुन्हा निराळ्या तऱ्हेने तुमचे मन संस्कारबद्ध करित नसते का? जुना साचा तुम्हाला आग्रह धरित असतो की तुम्ही अधिकारशाहीपुढे मान तुकवा. अधिकाराला चिकटून राहा आणि आता तुम्ही एक नवीन कल्पना करता की तुम्ही ते मान्य करता कामा नये. तेव्हा आता तुमच्याजवळ दोन साचे निर्माण झाले. एक दुसऱ्याबरोबर संघर्षात असतो. जोपर्यंत हा आतील विरोधाभास चालू असतो, तोपर्यंत अधिकाधिक संस्कार होत जातात.

रूढ असलेल्या गोष्टीनुसार वागण्याची इच्छा आणि मुक्त होण्याची इच्छासुद्धा. ह्या दोन कितीही वेगवेगळ्या गोष्टी वाटल्या तरी मूलतः त्या सारख्याच नाहीत का? आणि जर त्या मूलतः सारख्याच आहेत तर तुमचे मुक्तीच्या मागे धावणे हे व्यर्थ असते. कारण तुम्ही एका साच्यामधून दुसऱ्यामध्ये जात असता आणि हे सतत चालू असते त्याला अंत नसतो. तिथे उदात्त किंवा अधिक चांगले असे संस्कार नसतात आणि ही जी इच्छा असते ती समजून घेतली पाहिजे, तिचे आकलन झाले पाहिजे.

The Book of Life - Daily Meditations with Krishnamurti, 25 May

कृष्णमूर्तीविषयीच्या काही वेबसाईट्स:

www.jkrishnamurti.org
www.kfionline.org
www.rishivalley.org
www.j-krishnamurti.org
www.kfistudy.org
www.kscskfi.com
www.jkrishnamurtionline.org
www.kfa.org
www.kfoundation.org
www.kinfonet.org

Statement about ownership and other particulars of Antarlahari Newsletter

Form IV

1. Place of Publication : Krishnamurti Foundation India, Mumbai Executive Committee Himmat Niwas, 31, Dongersey Rd., Malabar Hill, Mumbai - 400 006.
2. Periodicity of Publication : Once in four months, (January, May, September)
3. Printer's Name : Anand Limaye
Whether citizen of India : Yes
Address : India Printing Works, 42, G. D. Ambekar Marg, Wadala, Mumbai - 400 031.
4. Publisher's Name : P. V. Dabholkar
Whether citizen of India : Yes
Address : Krishnamurti Foundation India, Mumbai Executive Committee Himmat Niwas, 31, Dongersey Rd., Malabar Hill, Mumbai - 400 006.
5. Editor's Name : Vasanti Padte
Address : Krishnamurti Foundation India, Mumbai Executive Committee Himmat Niwas, 31, Dongersey Rd., Malabar Hill, Mumbai - 400 006.
6. Name and address of individuals who own the newspaper and partners or shareholders holding more than one percent of the total capital : Krishnamurti Foundation India, Mumbai Executive Committee Himmat Niwas, 31, Dongersey Rd., Malabar Hill, Mumbai - 400 006.

I, P. V. Dabholkar, hereby declare that the particulars given are true to the best of my knowledge and belief.

Sd
(P. V. Dabholkar)

कुठल्याही साच्यामध्ये असणे हे सातत्य आणते

मृत्यू ही एखादी गूढ अशी गोष्ट आहे एवढेच नाही तर ती एक शुद्धीकरणची महत्त्वाची कृती आहे. जे सातत्याने एकाच साचेबद्ध पद्धतीने घडत राहते त्यातून अवनती होत असते. तो साचा देशानुसार, हवामानानुसार, परिस्थितीप्रमाणे बदलत असेल, परंतु तो एक साचा असतो. कुठल्याही साच्यामध्ये असणे हे सातत्य आणते आणि ते सातत्य माणसाच्या विनाशाच्या प्रक्रियेचा एक भाग बनून जाते. ज्यावेळी तिथे सातत्याचा अंत होतो, तेव्हाच तिथे काहीतरी नवीन जन्माला येऊ शकते. जर आपल्याला विचारांची, भीतीची, द्वेष, प्रेम यांची संपूर्ण हालचाल समजली असेल तरच आपल्याला त्याचे तत्काळ आकलन होऊ शकते. तर मग आपल्याला मृत्यू म्हणजे काय याचा अर्थ तत्काळ समजू शकतो.

The Wholeness of Life - II, प्र. ४,
१९७७, भाषण ४

‘अंतरलहरी’ ही वृत्तपत्रिका दर चार महिन्यांनी प्रसिद्ध होणारी पत्रिका आहे. कृष्णजींच्या शिकवणीचा अभ्यास करू इच्छिणाऱ्या व्यक्तींसाठी कृष्णमूर्तींच्या साहित्याची मराठी भाषांतरे, त्यांच्या शिकवणीसंबंधी लेख, संस्थेच्या उपक्रमांची, अभ्यासकेंद्रांची तसेच पुस्तके वगैरेची माहिती इ. ह्या पत्रिकेत प्रकाशित केली जाईल. आपल्याला ही पत्रिका घरपोच हवी असल्यास आमच्या मुंबई केंद्राच्या पत्त्यावर पत्र किंवा ई-मेल द्वारा कळवावे. कृपया आपले नाव, संपूर्ण पत्ता, दूरध्वनी आणि ई-मेल ही माहिती कळवावी.

Published in January, May, September

Periodical

Registered with The Registrar of Newspapers for India under No. MAHMAR/2008/25259

If undelivered please return to :

Krishnamurti Foundation India

Mumbai Executive Committee, Himmat Niwas, 31, Dongersey Road, Malabar Hill, Mumbai - 400 006.

Tel.: (022) 2363 3856 Email : kfmumbai@gmail.com

Websites : www.kfionline.org, www.jkrishnamurti.org